

Research Paper

Identifying and Analyzing the Spatial Pattern of Foreign Immigrant Settlement in the Rural and Urban Environment of Iran

Yashar Zaki¹, Seyyed Abbas Ahmadi¹, Mohammad Jalal Abbasi Shavazi², Zahra Adibnia³

1. Assistant Professor, Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Professor, Department of Demography, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. PhD Candidate, Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Citation: Zaki, Y., Ahmadi, S.A., Abbasi Shavazi, M.J., & Adibnia, Z. (2020). [Identifying and Analyzing the Spatial Pattern of Foreign Immigrant Settlement in the Rural and Urban Environment of Iran (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 10(4), 728-739, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.287442.1393>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.287442.1393>

Received: 17 Aug. 2019
Accepted: 30 Dec. 2019

ABSTRACT

During the past 40 years, Iran has faced vast important demographic changes. Even though Iran has not experienced permanent stability after the Islamic revolution and constantly has dealt with matters such as war, threats, and sanctions, it has been homeward for refugees from neighboring and non-neighboring countries. These refugees originated from Afghanistan, Iraq, and Pakistan. Except for these three major groups, there are some immigrants from Turkey, Turkmenistan, Armenia, etc. that inhabit in rural and urban settlements in Iran. Moran's I statistic has been applied to determine the spatial pattern of location selection and local visualization of the pattern, Getis-Ord G_i^* statistic employed. The results express that in both rural and urban areas, the aliens' location selection pattern is shifting from concentration to disperse. Furthermore, 33 zones in the hotspot have been found in the local survey of the population composition index, for rural areas. We have also observed 54 zones in the hotspot for urban areas.

Key words:

Immigrant
Settlement, Rural,
Urban, Moran's I,
Hotspot

Copyright © 2020, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract**1. Introduction**

Iran is ranked as the 23rd country in the world in term of the destination country for immigration. Locating beside the tow sending country- Afghanistan and Iraq-, Iran has faced a lot of problems like choosing a location for resident and changing the population composition of villages and cities. This research aims at both diagnosing the spatial pattern of im-

migrant distribution from 2011 to 2016 and determining the hotspot of this composition and differences based on census 2016 in rural and urban zones.

2. Methodology

This paper is a kind of quantitative one. Research data are analyzed by spatial statistics tools in ArcGIS 10.3 edition. Moran's I statistic has been applied to reveal the spatial pattern trend. Distribution points can have three different patterns including random, cluster and scatter. In the real world, most of the patterns are arranged between random

* Corresponding Author:

Yashar Zaki, PhD

Address: Department of political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Tel: +98 (914) 391 8992

E-mail: yzaki@ut.ac.ir

and scatter or random and cluster. The Hot Spot Analysis tool calculates the Getis-Ord G_i^* statistic for each feature in a dataset. The G_i^* statistic can identify the areas in which local averages are significantly higher than global averages. The resultant z-scores and p-values tell us where features with either high or low values cluster spatially. Getis-Ord G_i^* is employed to diagnose the high-risk region in the rural and urban zone.

3. Results

Moran's I has been calculated for both years to survey immigrant's trend. In rural data, Moran's I is approximately near +1 indicating that immigrants in the rural zone have spatial autocorrelation and cluster pattern. The decrease in Z score and Moran's I states that immigrants' concentration in the rustic region has diminished.

Immigrants in rustic region

2011= Moran's Index: 0.306755

2016= Moran's Index: 0.268129

Urban data show immigrants in 2011 in the urban region have autocorrelation and cluster distribution. However, Moran's I holds a number between +1.65 to -1.65 in 2016 implying that the spatial distribution pattern is random. During this 5 years, immigrants' concentration decreased.

Immigrants in urban region

2011= Moran's Index: 0.147942

2016= Moran's Index: 0.031951

Getis-Ord G_i^* calculated for every originated country and the maps showed the hotspot for population composition. Afghanistan refugees' hotspot is located in the rustic region in the center of Iran. Villages in Tehran, Alborz, Qom, West of Semnan and east of Isfahan provinces are in high-risk of changing population composition. Villages in North of Ilam and most of Khuzestan lied down in hotspot of Iraq concentration. Pakistani refugees have chosen the rustic region in Sistan and Baluchistan and the south of Hormozgan provinces.

The population composition hotspot clustered in the 3 groups for Afghanistan refugees in the urban region. Qom, a vast part of Tehran, west of Semnan and central part of Isfahan are determined as a first cluster, while the north-west of Kerman as a second cluster and south of Fras, west of Hormozgan and west of Bushehr as the third cluster. For Iraq, the whole area of Ilam, and west part of Khuzestan lied down in hotspot and Pakistani refugees concentrated in Qom and more than a half of Sistan and Baluchistan have stuck in the hotspot.

4. Discussion

In an overview, the presence of immigrants in any country makes some problems. The most critical concerns will be more prominent in areas that will be influenced by the demographic composition in rural and urban areas. In this study, distinguishing hot spots of immigrants by country, it was necessary to extract the general status of the immigrants relevant to the Iranian population in the cities and villages to identify the sensitive areas in terms of demographic composition. These findings are represented in tables (1) and (2):

Table 1. Rural Hotspots and G_i (Zscore).

Cities in hotspots for the rural population	G_i
Naein, Semnan, Sorkheh, Garmsar, Qom, Tehran, Shemiranat, Damavand, Pardis, Pakdasht, Pishva, Gharchak, Varamin, Rey, Robat Karim, Baharestan, Islam Shahr, Shahriar, Ghods, Malard, Fardis, Karaj, Savojbolagh, Nazar Abad, Eshtehard-Abeyek, Zarandie	3
Mehdi Shahr, Rafsanjan, Bardsir	2
Aran va Bidgol, Sadough, Mehriz	1

Source: Authors findings, 2019

Table 2. Uural Hotspots and G_i (Zscore).

Cities in hotspots for the rural population	G_i
Naein, Ardestan, Natanz, Shahinshahr, Kashan, Aran and Bidgol, Delijan, Zarandieh, Qom, Semnan, Sorkheh, Aradan, Garmsar, Mehdi Shahr, Tehran, Firoozkooh, Damavand, Pardis, Pakdasht, Pishva, Qarchak, Varamin, Rey- Rabat Karim-Baharestan-Islam-Shahr-Babak-Pomegranate-Rafsanjan-Zarand-Bardesir-Bafgh-Garash-Lamard	3
Sirjan, Ashtian, kavar, Jahrom, Ghirokarzin, Khonj, Larestan, Bastak, Parsian, Asaluyeh	2
Sarvestan-Kangan-Mehr-Bandarlengeh-Sadough-Isfahan-Shemiranat-Karaj-Savojbolagh-Khomeini Shahr	1

Source: Authors findings, 2019

5. Conclusion

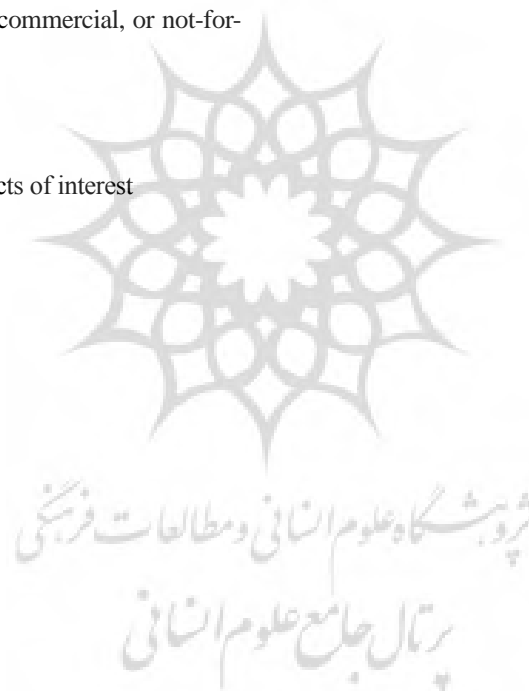
The areas which are heavily populated by non-Iranians counties in both rural and urban regions are more in danger of disrupting population composition. The hotspot rural areas are important because the rural environment not only is more vulnerable than the urban environment due to its small size but also reflects the changes stronger and earlier. In cities, the formation of immigrant subcultures is attaining power, so in both areas, changing the composition of the population will lead to many challenges, especially in areas lying down in the border. Therefore, it is necessary to redefine the rules of immigrants residing in the country.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

شناسایی و تحلیل الگوی فضایی سکونت‌گزینی مهاجران خارجی در فضای روستایی و شهری ایران

*یاشار ذکی، سیدعباس احمدی، محمدجلال عباسی شوازی، زهرا ادیب‌نیا^۱

۱- استادیار، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- استاده، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

حکمه

تاریخ دریافت: ۲۶ مرداد ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۰۹ دی ۱۳۹۸

برای ایران که در طی چهل سال اخیر تغییرات مهم جمعیتی را تجربه کرده، مهاجرپذیری از موضوعات مهم جمعیتی و سیاسی آن به‌شمار می‌آید. گرچه در طی سال‌های پس از انقلاب، ایران شرایط ثبات دائمی را تجربه نکرده و به‌طور مستمر با مسایلی مانند جنگ و تهدید و تحریم روبه‌رو بوده است، اما تاکنون مأمین پناهندگان کشورهای هم‌جوار و غیرهم‌جوار بوده است. این مهاجران پناهندگانی هستند که نتیجه جنگ و ناآرامی داخلی و بین‌المللی و یا حوادث طبیعی در کشورهای افغانستان، عراق و پاکستان هستند. به‌جز این سه گروه عمده، مهاجرانی از سایر کشورها نیز در نواحی شهری و روستایی حضور دارند. در این پژوهش برای شناسایی الگوی فضایی سکونت‌گزینی مهاجران از آماره موران استفاده شده و برای نمایش محلی نقاط داغ ترکیب جمعیتی مهاجران، از آماره $Getis-Ord\ G_i^*$ استفاده شده است. نتایج پژوهش به ما نشان داد که الگوی سکونت‌گزینی هم در نواحی روستایی و هم در نواحی شهری، از تمرکز به سمت بخش در حال حرکت است. همچنین در بررسی محلی شاخص ترکیب جمعیت اتباع به ایرانی برای نواحی روستایی ۲۷ شهرستان با امتیاز ۳ و برای امتیازهای ۲ و ۱ هر کدام سه شهرستان شناسایی شده و ۳۴ شهرستان با امتیاز ۳، ۱۰ شهرستان با امتیاز ۲ و ۱۰ شهرستان با امتیاز یک در نقاط داغ شاخص قرار گرفته‌اند.

کلیدواژه‌ها:

سکونت‌گزینی مهاجران، روستا، شهر، Moran's I، Hotspot

مقدمه

به این جمع افزوده شدند. اما مهاجران به ایران تنها پناهندگان جنگ‌ها نیستند، پس از انقلاب اسلامی و تقویت حوزه علمیه قم، از دیگر کشورهای مسلمان شیعیان برای تحصیل علوم دینی به ایران آمده‌اند. در واقع ماهیت ایدئولوژیک نظام جمهوری اسلامی و وجود حوزه علمیه قم، ایران را به مأمینی برای طرفداران منش سیاسی جمهوری اسلامی و علاقه‌مندان به علوم دینی با رویکرد شیعی تبدیل کرده است.

حضور این میزان مهاجر در کشور، بررسی جدی احوالات آنان را ضروری می‌نماید. مکان‌گزینی مهاجران بایستی جزء ابتدایی‌ترین مطالعات در مورد مهاجران باشد؛ زیرا شکل مکان‌گزینی و تمرکز مهاجران و پناهندگان در سطح یک کشور می‌تواند منشأ مشکلات زیادی شود. پس از گذشت قریب به پنجاه سال از تجربه اولین موج مهاجرت به ایران، لازم است تا الگوی سکونت‌گزینی آنان شناسایی شود. گرچه در طی سال‌های پس از انقلاب کشور ایران شرایط ثبات دائمی را تجربه نکرده و به‌طور مستمر با مسائلی

تا زمانی که انسان توانایی حرکت و جابه‌جایی دارد، مهاجرت و مسائل مرتبط با آن مهم باقی خواهد ماند. مهاجرت در منطقه ناآرام خاورمیانه - که مادام موجودیت، آستان جنگ‌ها و درگیری و نفرت و تفرق خواهد بود - مسئله‌ای فعال باقی خواهد ماند که برای کشورهای مهاجرپذیر و مهاجرفرست چالش برانگیز خواهد بود. بر اساس عوامل مهاجرت می‌توان آن را به دو نوع داوطلبانه و غیرداوطلبانه دسته‌بندی کرد (Jamshidiha & Alibabaei, 2002). جابه‌جایی اجباری جمعیت، تأثیر جمعیت‌شناختی جنگ است. بیشترین جمعیت پناهندگان مربوط به کشورهایی است که درگیر جنگ داخلی یا بین‌المللی هستند. ۵۷ درصد مهاجران از سه کشور سوریه، عراق و سودان جنوبی هستند (UNHCR, 2017). قریب به سه میلیون از جمعیت این پناهندگان از افغانستان سهم ایران است و بعدازآن بیشترین جمعیت پناهندگان به ایران را عراقی‌ها تشکیل می‌دهد. در سال ۲۰۱۰ پناهندگان پاکستان هم

* نویسنده مسئول:

دکتر یاشار ذکی

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیای سیاسی.

تلفن: ۳۹۱ ۸۹۹۲ (۹۱۴) +۹۸

پست الکترونیکی: yzaki@ut.ac.ir

مهاجران در تضاد با ساکنان بومی قرار خواهند داشت.

انتشار مهاجران در پهنه سرزمینی مایه نگرانی کشورهای مقصد بوده است. تأثیر مهاجران بسته به این که سابقه و یا پیشینه آن‌ها در کشور خود چگونه بوده است، متفاوت خواهد بود. برای نمونه ایرانیان مهاجر به شهرهای قفقاز به مرور به یک جمعیت اثرگذار و متنفذ تبدیل شدند و از خود صاحب مدرسه، انجمن و روزنامه شدند (Malekzadeh, 2017). برعکس آن طالبان فرزندان مهاجران افغانی بودند که در اردوگاه‌های مهاجرنشین نواحی قبایلی و محدوده‌های پرجمعیت و عقب‌مانده پاکستان و زیرنظر مدرسین اسلام‌گرای تندرو آموزش دیده بودند (Eltiaminia & Kamran, 2015). مثال‌های زیادی در مورد برخورد کشورهای مقصد با مهاجران وجود دارد که عدم پذیرش یهودیان در روسیه پس از تصرف لهستان به دست آلمان‌ها (Koulaei, 2001, 72)، اخراج کارگران و کارکنان ایرانی پس از انقلاب ۵۷ از کشورهای حوزه خلیج فارس (Foreign Policy, 1986)، سیاست‌های سخت‌گیرانه مهاجرت دولت ترامپ در ایالات متحده آمریکا از آن دسته است. مقالات زیادی در زمینه مهاجران انجام شده است، اما پژوهشی که به توزیع و ترکیب مهاجران بپردازد به شکل مجزا وجود ندارد. تنها بخشی از مقاله صادقی (۲۰۰۸) به توزیع استانی و ترکیب شهری - روستایی مهاجران خارجی در سال ۱۳۸۵ ه.ش پرداخته است.

تاریخچه حضور مهاجران افغانستانی و عراقی در ایران

مهاجرت موقت افغان‌ها با انگیزه اقتصادی به ایران در قرن نوزدهم اتفاق افتاد. گفته شده است چند صد هزار کارگر مهاجر افغان در طی دهه ۱۹۷۰ م. و رونق ساخت‌وسازهای نفتی در ایران مشغول به کار بوده‌اند (Abbasi-Shavazi et al., 2008). افغان‌ها در آخرین دهه‌های قرن بیستم ۱۹۸۰-۱۹۷۰ با شروع جنگ داخلی در ۱۹۷۸ و نیز اشغال افغانستان توسط نیروهای شوروی صورت گرفت. این سال‌ها مصادف با سال‌های ۶۵-۱۳۵۶ در ایران است. وقوع انقلاب اسلامی در ایران و حمایت دولتمردان ایرانی از مردم افغانستان که همسو و همگام با شعارهای دوران انقلاب بود به خاطر رأفت اسلامی مردم و مسئولین ایران و اوضاع پیچیده جامعه انقلابی ما به‌جای اسکان در اردوگاه‌ها - بیشتر آن‌ها - در اقصی نقاط این کشور پهناور پراکنده شده و به کارهای ساده کارگری و مشابه پرداختند (Jamshidiha & Alibabaei, 2002). مفسران، این سیاست را سیاست درهای باز می‌نامند (Abbasi-Shavazi et al., 2008). با فروپاشی شوروی بسیاری از مهاجران به کشور بازگشتند، اما درگیری‌های مذهبی و قومی بر سر قدرت، اوضاع داخلی را دگرگون کرد و موجب شکل‌گیری موج دوم مهاجرت‌ها شد. در طول سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۸ ه.ش روند مهاجرت خانواده‌ها افغان به ایران افزایش یافت که دلیل اصلی آن جنگ‌های داخلی افغانستان بود (Nobakht et al., 2015). از سال

مانند جنگ و تهدید و تحریم دست‌وپنجه نرم کرده است، اما تاکنون مأمن پناهندگان کشورهای هم‌جوار و غیرهم‌جوار بوده است. نگرش مسامحه‌گر در ارتباط با مهاجران، موجب توزیع نامناسب آن‌ها در برخی استان‌ها و شهرستان‌های کشور شده که موجب تأثیر بر ترکیب جمعیتی نواحی شده و حتی بومیان روستایی و شهری از حضور زیاد مهاجران در روستاها و شهرها گله‌مند ساخته است. این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ برای این دو پرسش است:

۱- آیا الگوی توزیع جمعیت مهاجران در کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ تغییر کرده است؟

۲- بر اساس مطالعه تطبیقی، الگوی فضایی جمعیت مهاجران در سال ۱۳۹۵ نسبت به جمعیت روستایی و شهری ایران چگونه است؟

مروری بر ادبیات موضوع

دو دیدگاه کارکردگرایی و وابستگی مهم‌ترین رویکردهای کلاسیک به مهاجرت هستند. در کنار این دو رویکرد نظریه سیستمی مهاجرت نیز طرفدارانی دارد. بعدها، دیدگاه جدیدی تحت عنوان نظریه جذب و دفع مطرح شد که مورد اقبال فراوان قرار گرفت. در نظریه کارکردگرایی تأکید بر کارکردها و پیامدهای مهاجرت است. مهاجرت یک عنصر برای برقراری تعادلی است که در نظام به هم خورده است. در نظریه وابستگی مهاجرت یا دیدگاه تضاد، پدیده مهاجرت در چارچوب مفاهیم سرمایه‌داری جهانی و توسعه‌نیافتگی مطرح می‌شود. از این منظر، مهاجرت از یک سو معلول توسعه نابرابر است و از سوی دیگر عامل گسترش و تعمیق نابرابری در جامعه است. نظریه جذب و دفع مهاجرت را ناشی از دو عامل می‌داند: نیروهای جاذبه و نیروهای دافعه. در این دیدگاه نظریه اورت لی از جامعیت بیشتری برخوردار است. نظریه بین‌المللی مهاجرت، این مهاجرت را بیشتر تحت نفوذ و کنترل سیاسی و اداری می‌داند و آن را بیشتر ناشی از عوامل اقتصادی می‌داند و به نقش عوامل سیاسی و فرهنگی و اجتماعی توجه چندانی ندارد. نظریه نیکولیناکس به عوامل صرف اقتصادی اکتفا نمی‌کند و مسئله مهاجرت را در ارتباط با نظم جهانی و ساخت سرمایه‌داری تبیین می‌کند. او مهاجرت داخلی و بین‌المللی را حاصل عدم توسعه یا مکانیزه شدن کشاورزی از سوی و انباشت سرمایه و فرایند صنعتی شدن در مراکز شهری از سوی دیگر می‌داند (Jamshidiha & Alibabaei, 2002; Lahsaeezade, 1989). زنجانلی علل سه‌گانه مهاجرت اجباری را جنگ، عدم امنیت و تغییر حکومت می‌داند (Zanjani, 2015). با توجه به حذف انگیزه‌های متداول مهاجرت و ورود اجباری و مهیا نبودن زیربناها و شرایط در مقصد مهاجرت و عدم آمادگی ذهنی، روانی، اجتماعی، اقتصادی مهاجران، این پیامدها شکلی فاجعه‌بار خواهند داشت. در کنار این، به دلیل حجم زیاد مهاجران، این

تا پایان مارس ۱۹۹۱ م. حدود ۶۵۰۰۰ عراقی که بیشترشان را شیعیان تشکیل می‌دادند به استان خوزستان در ایران پناهنده شدند (Pahlevan, 1997). همچنین در پی حمله ارتش عراق به نواحی کردنشین در پاسخ به قیام مردم کرد، بیش از یک میلیون نفر به ایران، یعنی آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، خوزستان و ایلام پناه آوردند. این مهاجرت را با توجه به تعداد مهاجران و مدت‌زمان مهاجرت امری بی‌سابقه در تاریخ مدرن است. البته در نیمه دوم ماه می همان سال، ۴۷ درصد از آنان به‌ویژه از استان‌های شمال‌غربی به موطن خود بازگشتند. بنا به گزارش کمیساریای عالی پناهندگان حداقل ۱۰۰۰۰۰ از همین گروه در ایران مانده‌اند. این عده در اردوگاه‌هایی در نواحی شهری و روستایی جای داده شدند و با مردم محل درآمیختند (Pahlevan, 1997). تعداد پناهندگان عراقی در ایران کاهش قابل‌توجهی داشته است. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ ه.ش عراقی‌ها، دومین جمعیت مهاجران بعد از افغانستان را در ایران تشکیل می‌دهند. جمعیت اتباع عراقی ۳۴۵۳۱ نفر اعلام شده است. که از این میزان حدود ۳۱۹۱۰ نفر در نواحی شهری و ۲۶۲۱ نفر در نواحی روستایی ایران زندگی می‌کنند.

مرزهای ایران با پاکستان و افغانستان ناامن‌ترین مرزهای ایران پس از پایان جنگ تحمیلی بوده است (Sadri et al., 2014:14). در سال ۲۰۱۰ م. سیلی سهمگین، پاکستان را درنوردید که حدود بیست درصد از کل مساحت کشور را زیر آب برد. بر اثر این سیل حدود یک‌دهم مردم پاکستان که معادل ۲۰ میلیون نفر می‌شد در وضعیتی نامناسب قرار گرفتند (BidAllahKhani et al., 2011). تخمین زده می‌شود که حداقل چهار میلیون نفر از بیست میلیون آسیب‌دیده و آواره، شیعه باشند (Hoseini Aref, 2010). بعد از سیل پاکستان، به دلیل نابودی زیرساخت‌ها و زمین‌های کشاورزی، ایران با مهاجرت بیشتر پاکستانی‌ها به ایران مواجه شد. از آنجایی که نزدیک به ۴۵ درصد جمعیت فعلی کشور پاکستان در بخش کشاورزی مشغول به فعالیت هستند (Bidallahkhani et al., 2011). این جمعیت مهاجر به نواحی که به کارگر کشاورزی نیاز داشتند، مهاجرت کردند. وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ م. شیعیان پاکستان را سیاسی و هویت مذهبی آنان را پررنگ‌تر کرد. این اتفاق برای مسلمانان شیعه در دیگر کشورها هم رخ داد. به علت وجود حوزه علمیه قم به‌عنوان مرکز فقه شیعه، این استان پذیرای حجم زیادی از مهاجران خارجی برای تحصیل علوم دینی شده است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر، پژوهشی کاربردی است که داده‌های آن با روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. با توجه به عدم همکاری اداره اتباع برای ارائه آمار مهاجرین، اطلاعات از سرشماری‌های نفوس و مسکن استخراج شده است. در سرشماری ۱۳۹۰ ه.ش

۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱ ه.ش بیش از هفت میلیون نفر از مردم افغانستان به کشورهای مجاور یا دوردست‌تر مهاجرت کرده‌اند. برای درک بهتر میزان مهاجرت افغانستان، اگر مهاجرت‌های داخلی افغان‌ها با مهاجرت‌های بین‌المللی این کشور جمع شود، باید گفت در این کشور از هر دو نفر یکی به مهاجرت پرداخته است (Jamshidiha & Anbari, 2004). از این هفت میلیون نفر سه میلیون نفر به ایران مهاجرت کرده‌اند (Abbasi-Shavazi & sadeghi, 2010). پیامدهای منفی فوج عظیم پناهندگان هزینه‌هایی در حدود سالانه دو میلیارد دلار بر کشور تحمیل کرد (Abbasi-Shavazi & Hoseini, 2011). از طرفی حدود سه میلیون افغان قانونی و غیرقانونی در ایران زندگی می‌کنند که برآورد می‌شود بیش از دو میلیون فرصت شغلی را اشغال کرده‌اند که هزینه سالانه هشت میلیارد یورو در سال برای ایران در پی دارد (Araghchi, 2019). بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ ه.ش جمعیت اتباع افغان در کشور ما ۱۵۸۳۲۷۲ نفر بوده است که از این جمعیت ۱۲۴۲۳۳۲ نفر ساکن در نواحی شهری و ۳۴۰۹۴۰ نفر ساکن در روستاها بوده‌اند.

در فاصله سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۵ م. گروه‌های زیادی از کردها از عراق به ایران رانده شدند. بیشتر این کردها در جنوب عراق و در بغداد می‌زیستند. کردهای بارزانی پس از انعقاد قرارداد الجزایر میان ایران و عراق به ایران آمدند و شمار آن‌ها به ۱۲۰۰۰۰ نفر می‌رسید. در سال ۱۹۷۱ م. دولت عراق به بهانه سه جزیره ایرانی خلیج فارس ۵۰۰۰۰ نفر دیگر را که ایرانی می‌دانست از کشور خود اخراج کرد. پس از انقلاب اسلامی اهالی کربلا و نجف در موافقت با این انقلاب تظاهراتی بر پا داشتند. عراق این موضوع و سوء قصد به جان طارق عزیز را بهانه ساخت و ۴۰۰۰۰ هزار نفر دیگر را به‌عنوان ایرانی بودن یا عراقی‌هایی با منشأ ایرانی در سال ۱۹۸۰ از عراق اخراج کرد (Pahlevan, 1997). در این میان فعالان عراقی سیاسی عراقی‌الاصل (احزاب شیعه) که به علت مخالفت با سیاست‌های حزب حاکم تحت تعقیب، فشار و شکنجه بودند نیز به دلیل گرایش‌های سیاسی، مذهبی که به دولت ایران داشتند رهسپار ایران شدند (Hami, 2012). در ماه می ۱۹۸۷ م. پس از آنکه عراق با سلاح شیمیایی به مردم کرد حمله کرد، حدود ۱۰۰۰۰ کرد به ایران آمدند و در استان‌های کرمانشاه و کردستان پناه جستند. در بهار ۱۹۸۸ م. و بمباران حلبچه ۷۰۰۰۰ کرد به استان‌های غربی ایران گریختند. در اکتبر سال ۱۹۹۰ م. مقامات ایران گزارشی درباره مهاجران عراقی انتشار دادند که تعداد آنان را در نیمه آن سال بیش از یک میلیون نفر اعلام می‌کرد (Pahlevan, 1997).

پس از وقایع انتفاضه شعبانیه سال ۱۹۹۱ م. و آغاز درگیری‌های احزاب سیاسی شیعه با دولت حاکم و پس از شکست جریانات شیعه تعداد زیادی از مردم شهرهای عمدتاً مرزی عراق - ایران به دلیل اوضاع نابسامان سیاسی وارد خاک ایران شدند. پس از شروع جنگ میان نیروهای متحد غرب با عراق در هفده ژانویه

معنادار باشد باید هم خودش و هم عوارضی که در همسایگی اش قرار دارند، دارای مقادیر بالا باشند (ESRI, 2017). این ابزار نه تنها برای تأیید یا رد وجود خودهمبستگی فضایی محلی است، بلکه اطلاعات قابل نقشه شدن را برای بصری کردن داده‌ها فراهم می‌کند (Hinman, 2017).

یافته‌ها

همان‌طور که «اگر آتشی نباشد هیچ دودی هم نیست»، هیچ الگوی فضایی هم بدون وجود فرایندهای پنهان که در سراسر منطقه اتفاق می‌افتد، وجود نخواهد داشت (Fotheringham & Rogerson, 2009). برای شناسایی الگوهای فضایی توزیع مهاجران از دو تکنیک خودهمبستگی فضایی و تحلیل لکه‌های داغ استفاده شد. اما از آنجایی که اطلاعات مهاجرتی در سطح شهرستان فقط در سرشماری ۱۳۹۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵، ۱۳۹۰ ه.ش در توزیع تنها اطلاعات استانی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰ ه.ش در دسترس بود (Population and Housing Census, 2011 and 2016)، محاسبه موران (تصویر شماره ۱) نشان داد که:

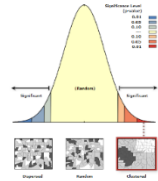
به‌طور کلی اگر موران نزدیک به عدد مثبت یک باشد، داده‌ها دارای خودهمبستگی فضایی و دارای الگوی خوشه‌ای بوده و اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد منفی یک باشد، آنگاه داده‌ها از هم گسسته و پراکنده هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که شاخص موران بزرگ‌تر از صفر بوده و در نتیجه توزیع مهاجران خارجی نسبت به ایرانیان در فضای روستایی کشور خوشه‌ای است و داده‌ها دارای خودهمبستگی فضایی هستند. در واقع بالا بودن عدد Z و بسیار کوچک بودن p-value به معنی رد فرضیه صفر است که در آن فرض شده هیچ خوشه‌بندی فضایی بین مقادیر خصیصه مرتبط با عوارض جغرافیایی وجود ندارد. محاسبه Z-score که یک امتیاز استاندارد شده است و شاخص موران را برای سال‌های متوالی، نشان‌دهنده تغییر در درجه پخش یا تمرکز داده‌ها خواهد بود. کاهش این دو در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ ه.ش می‌تواند نشان از کاهش تمرکز داشته باشد. با توجه به قوی بودن روند مهاجرت روستا به شهر در ایران، این کاهش تمرکز می‌تواند نتیجه مهاجرت شهر به روستا باشد.

اطلاعات اتباع به صورت استانی و در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ ه.ش به صورت شهرستانی ارائه شده است. همچنین این اطلاعات تنها شامل اتباعی است که به صورت قانونی در ایران زندگی می‌کنند. با احتساب آمار مربوط به افراد که تابعیت خود را اعلام نکرده‌اند، مجموع این ارقام با آنچه آمار غیررسمی از میزان اتباع در کشور اعلام کرده است، مطابقت ندارد.

برای شناسایی الگوی پراکنش اتباع از روش‌های تحلیل فضایی استفاده شده است. الگوهای مکانی شامل انواع الگوهای خوشه‌ای، پخش و تصادفی هستند. در دنیای واقعی اکثر الگوها بین الگوی تصادفی و پخش یا بین الگوی تصادفی و خوشه‌ای قرار می‌گیرند (Wang & Lee, 2001). آماره ۱ متعلق به موران دقیقاً برای تحلیل الگوی توزیع ویژگی‌های توصیفی نقاط طراحی شده است (Alimohammadi, 2009). این آماره فضایی عددی را به دست می‌دهد که (امتیاز استاندارد شده Z-score) که اگر این مقدار را برای سال‌های مختلف محاسبه و در کنار هم قرار داده شود، می‌توان فهمید که آیا روند تغییرات در پدیده مورد نظر به سمت پراکنش و یا پخش بیشتر و یا به سمت تمرکز بیشتر بوده است (Asgari, 2011).

تشخیص نقاط داغ و سرد که در اولی نقاط با ارزش زیاد در مجاورت نقاطی با ارزش زیاد و در دومی نقاط با ارزش کم در مجاورت نقاطی با ارزش کم قرار دارند، در بسیاری از کاربردها اهمیت دارند. در مواردی هم تشخیص آنومالی‌ها یعنی نقاطی که ارزش‌های زیاد در مجاورت ارزش‌های کم قرار دارند، می‌تواند مفید باشد (Fischer & Wang, 2011). تحلیل لکه‌های داغ آماره گتیس - آرد جی استار^۱ را برای کلیه عوارض موجود در داده‌ها محاسبه می‌کند. این آماره می‌تواند نواحی‌ای را که میانگین محلی آن‌ها بیشتر از میانگین جهانی است مشخص کند (Getis & Ord, 1996; 1992). امتیاز Z محاسبه شده در حقیقت به هر عارضه در چارچوب عوارضی که در همسایگی اش قرار دارند، نگاه می‌کند. اگر عارضه‌ای مقادیر بالا داشته باشد، جالب و مهم است ولی به‌تنهایی ممکن است یک لکه داغ از نظر آماری معنادار نباشد. برای اینکه یک عارضه لکه داغ تلقی شود و از نظر آماری نیز

1. Getis-Ord Gi*

اتباع غیرایرانی در نواحی روستایی ۲۰۱۶			اتباع غیرایرانی در نواحی روستایی ۲۰۱۶	
Moran's Index:	0.268129		Moran's Index:	0.306755
z-score:	4.383844	z-score:	4.959099	
p-value:	0.000012	p-value:	0.000001	

<p>اتباع غیرایرانی در نواحی شهری ۲۰۱۱</p> <p>Moran's Index: 0.147942</p> <p>z-score: 2.573555</p> <p>p-value: 0.010066</p>	
<p>اتباع غیرایرانی در نواحی شهری ۲۰۱۶</p> <p>Moran's Index: 0.031951</p> <p>z-score: 0.889739</p> <p>p-value: 0.373606</p>	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۲. محاسبه موران I برای اتباع خارجی ساکن در شهرها در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

هدف شناسایی شهرستان‌هایی است که جمعیت مهاجران (به تفکیک کشور تابعه) نسبت به جمعیت ایرانی‌ها، مقادیر با ارزش بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند.

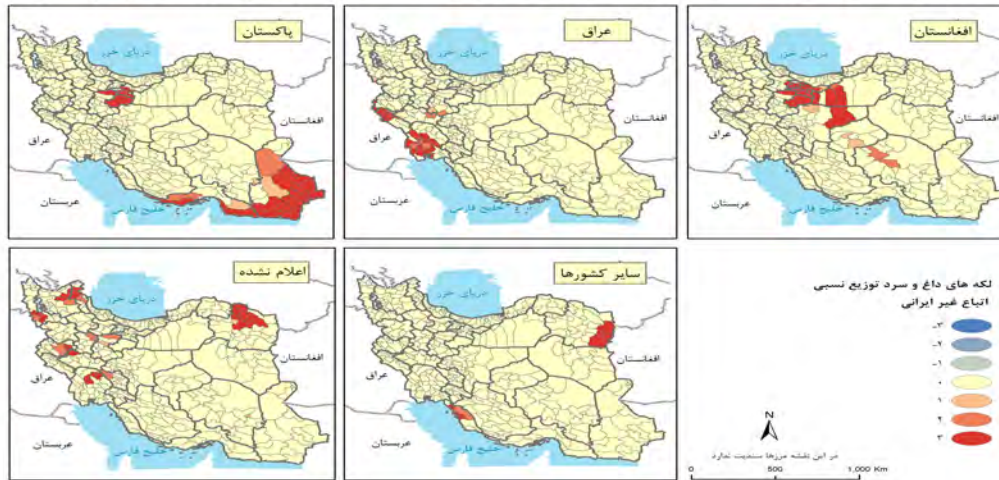
همان‌طور که انتظار می‌رفت، مهاجران در مرزهای نزدیک به کشور خود ساکن می‌شوند. مهاجران عراقی در مرزهای غربی استان خوزستان، استان ایلام ساکن شده‌اند. همچنین با توجه به پیشینه گفته‌شده در مورد مهاجران عراقی، جمعیت زیادی از آنان کردهای ایلامی بوده‌اند که پس از بازگشت ایلام را برای سکونت انتخاب کرده‌اند. لکه‌های کم‌رنگ‌تر (امتیاز ۱ و ۲) به دلیل وجود اردوگاه‌های است که در زمانی که شدت مهاجرت از عراق به ایران بالا بود این اردوگاه‌ها برای اسکان دادن موقتی آنان بنا شد. البته به‌مرور با طی کردن روندهای قانونی بخشی از این جمعیت به عراق بازگشتند و بخش دیگر با داشتن مدارک هویتی توانستند از اردوگاه خارج شده و به ایرانی‌ها بپیوندند. اردوگاه‌ها بعد از گذشت قریب به سی سال هنوز محل زندگی کسانی است که مدارک تابعیت قانونی نداشته‌اند. مهاجران پاکستانی در استان سیستان و بلوچستان که هم‌مرز با پاکستان است و دارای قرابت قومی است، تمرکز کرده‌اند. استان سیستان و بلوچستان جزء نواحی توسعه‌نیافته کشور است. توسعه روستایی در این استان خصوصا در حاشیه مرزها اتفاق نیفتاده است و توسعه‌نیافتگی و عدم توجه مرکز به نواحی مرزی این استان، فضای مناسبی را برای حضور پررنگ مهاجران فراهم کرده است. وجود اتباع پاکستانی در روستاهای جنوبی استان هرمزگان هم می‌تواند ناشی از هم‌مذهب بودن مردمان این شهرستان با آنان دانست. تمرکز اتباع افغان در مرکز کشور، برخلاف این روند است که با دانستن این نکته که سه استان تهران، قم و البرز تنها استان‌های مجاز برای اقامت اتباع غیرایرانی هستند و ممنوعیت سکونت برای مهاجران در نواحی مرزی استان خراسان جنوبی، رضوی و شمالی، این تمرکز قابل توجیه است.

همان‌طور که گفته شد شاخص موران نزدیک به عدد مثبت یک باشد، داده‌ها دارای خودهمبستگی فضایی و دارای الگوی خوشه‌ای بوده و اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد منفی یک باشد، آنگاه داده‌ها از هم گسسته و پراکنده هستند. داده‌های میان ۱.۶۵ تا -۱.۶۵- داده‌های بی‌تفاوت یا تصادفی هستند. یافته‌های پژوهش (تصویر شماره ۲) برای سال ۱۳۹۰ ه.ش نشان می‌دهد که اتباع خارجی نسبت به ایرانی‌ها در فضای شهری دارای خودهمبستگی فضایی بوده و دارای توزیع خوشه‌ای است. اما در سال ۱۳۹۵ ه.ش توزیع تصادفی بوده و خوشه‌بندی در خصیصه‌ها دیده نشده است. محاسبه Z-score که یک امتیاز استاندارد شده است و موران I برای سال‌های متوالی، نشان‌دهنده تغییر بارزی در میزان تمرکز اتباع ساکن در نواحی شهری در استان‌ها است. کاهش اتفاق افتاده در طی این پنج سال می‌تواند بیانگر حرکت توزیع این خصیصه به سمت عدم تمرکز و الگوی پخش باشد.

برای پاسخ به پرسش دوم پژوهش، نمایش محلی خوشه‌های فضایی از تحلیل لکه‌های داغ استفاده شد. در ابتدا لازم به ذکر است که در این تحلیل هر قدر داده‌ها در مقیاس کوچک‌تری جمع‌آوری شوند، نتیجه صحیح‌تری حاصل خواهد شد. به همین دلیل برای بررسی وضع موجود اتباع خارجی در ایران از داده‌های شهری و روستایی در مقیاس شهرستانی استفاده شد. همان‌طور که در تصاویر شماره ۳ و ۴ دیده می‌شود، آمار مهاجران در کشور به سه گروه اصلی افغان‌ها، عراقی‌ها و پاکستانی‌ها تقسیم شده و سایر کشورها مانند ترکیه و ارمنستان در یک گروه تجمیع شدند. چون این آمار بر اساس سرشماری است، یک گروه اعلام‌نشده هم در آمارها وجود داشت که به دلیل بالا بودن میزان عددی آن در برخی از شهرها قابل چشم‌پوشی نبود. بر همین اساس، پنج نقشه با محوریت مهاجران ساکن در روستاها و پنج نقشه با محوریت مهاجران ساکن در شهرها تهیه شد. در این نقشه‌ها،

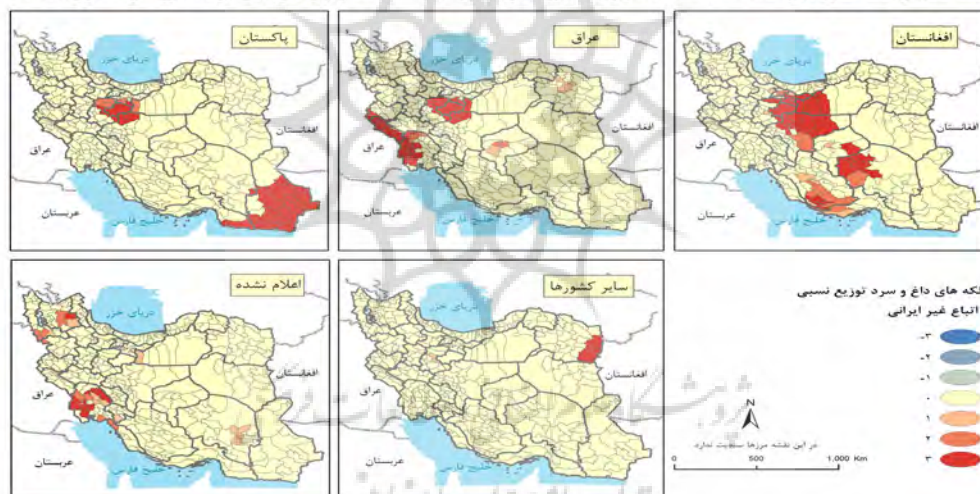
نقشه تحلیل لکه‌های داغ نسبت جمعیت روستایی اتباع غیرایرانی به جمعیت روستایی ایرانیان بر اساس سرشماری ۱۳۹۵

تصویر ۳. تحلیل لکه‌های داغ برای جمعیت مهاجر ساکن در روستاهای کشور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

نقشه تحلیل لکه‌های داغ نسبت جمعیت شهری اتباع غیرایرانی به جمعیت شهری ایرانیان بر اساس سرشماری ۱۳۹۵

تصویر ۴. تحلیل لکه‌های داغ برای جمعیت مهاجر ساکن در روستاهای کشور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

و به‌ویژه شهرهای مذهبی مانند قم و مشهد مهاجرت کرده‌اند و مهاجرین اهل سنت به نواحی مهاجرت کرده‌اند که بیشتر مردم آنجا سنی مذهب هستند. این گروه از مهاجرین عمدتاً در نواحی مرزی سیستان و بلوچستان استقرار پیدا کرده‌اند. شهرهای بزرگ با جمعیت زیاد برای سکونت مهاجران افغان در اولویت بوده است؛ زیرا «به دلیل فراوانی جمعیت وجود فرصت‌های شغلی بیشتر است و رشد و گسترش صنایع و ساختمان‌سازی در این شهرها و نیاز به کارگران ساده و کم‌تخصص از مهم‌ترین عوامل جذب این گروه مهاجرین است. از طرف دیگر چون مهاجران غیرقانونی اجازه کار و فعالیت در ایران ندارند، اقامت کردن در شهرهای بزرگ این امتیاز را دارد که آن‌ها می‌توانند به شکل گمنام، غیرقانونی و

تفاوت آشکاری میان توزیع شهری و روستایی شاخص پژوهش وجود دارد. تمرکز و لکه‌های داغ توزیع شهری در میان اتباع افغانستان و عراق بیشتر از تمرکز روستایی است. یعنی اتباع این دو کشور علاقه بیشتری به حضور در نواحی شهری دارند. اما برای اتباع پاکستانی وضع متفاوت است. آن‌ها تمایل بیشتری به اسکان در نواحی روستایی دارند. در این نقشه‌ها، باز هم نواحی مرکزی ایران و به‌طور اخص استان (شهرستان) قم، در مرکز نقاط داغ برای عراق و پاکستان قرار دارد که در این رابطه نمی‌توان نقش حوزه علمیه قم را نادیده گرفت. دو عامل در مکان‌گزینی مهاجران افغان در ایران مؤثر بوده است: یکی عامل مذهب و دیگری جمعیت شهر مقصد. شیعیان بیشتر به نواحی شیعه‌نشین

شهرستان‌هایی که هم در جمعیت روستایی و هم در جمعیت شهری در داغ‌ترین لکه قرار گرفته‌اند، شامل نائین - سمنان - سرخه - گرمسار - قم - تهران - دماوند - پردیس - پاکدشت - پیشوا - قرچک - ورامین - ری - رباطکریم - بهارستان - اسلام‌شهر و زرنديه هستند.

شمیرانات، کرج و ساوجبلاغ که در توزیع روستایی امتیاز ۳ را داشتند در توزیع شهری در گروه امتیاز ۱ قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده این است که روستاهای این سه شهرستان بیشتر از نواحی شهری آن‌ها در معرض بر هم خوردن ترکیب جمعیتی قرار دارد.

نتایج نشان می‌دهد که مهاجرتی که در محدوده استان تهران و کرج زندگی می‌کنند، بیشتر متمایل به نواحی روستایی این استان‌ها هستند.

مهاجرتی که به استان اصفهان مهاجرت می‌کنند بیشتر در نواحی شهری ساکن شده و غیر از شهرستان نائین که در مورد ۴ به آن اشاره شد، شهرستان آران و بیدگل هم از شهرستان‌هایی است که نه تنها از منظر جمعیت شهری بلکه از منظر جمعیت روستایی نیز مقصد مهاجران است. شهرستان صدوق در استان یزد، مقصد مهاجران خارجی هم در نواحی شهری و هم نواحی روستایی است.

نواحی شهری استان کرمان، جاذبه بیشتری برای مهاجران خارجی نسبت به نواحی روستایی داشته و تنها دو شهرستان رفسنجان و بردسیر در این استان در لکه‌های داغ با امتیاز ۱ قرار گرفته‌اند.

جنوب استان فارس، یال غربی هرمزگان و دنباله شرقی بوشهر هم از نواحی شهری مهم برای مهاجران بوده است. وجود فرصت‌های شغلی به دلیل بنادر و تأسیسات نفتی و همگونی مذهبی در این تمرکز، نقش زیادی ایفا کرده است.

پنهانی به کار و فعالیت بپردازند (Jamshidiha & Anbari, 2004).

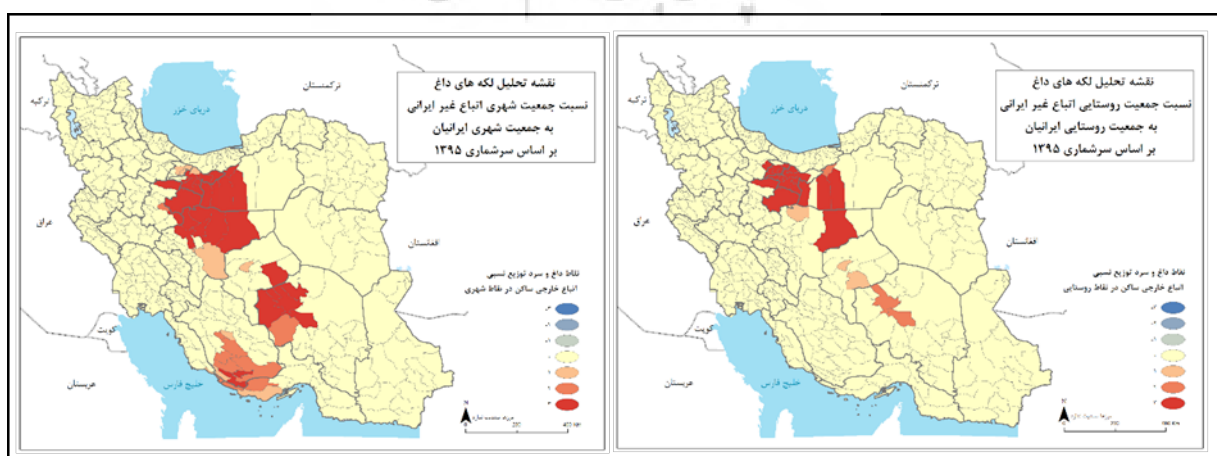
در یک نگاه کلی، حضور اتباع خارجی در هر کشوری توأم با یکسری معضلاتی است. در ایران میتوان به کاهش ضریب امنیت شغلی نیروی کار داخلی، تغییر فرهنگ کار و اشتغال، افزایش جمعیت شهر و روستا، افزایش میزان جرم و بزهکاری، گسترش فقر و افزایش شکاف طبقاتی، خروج سالانه میلیاردها دلار ارز توسط افغان‌های غیرمجاز، افزایش ازدواج‌های غیررسمی و غیرقانونی مهاجران با مردم بومی، خرید زمین و مسکن توسط مهاجران، کمبود مسکن و افزایش اجاره‌بها اشاره کرد (Shaterian & Ganjipour, 2010: 85). این اثرات در نواحی خود را بیشتر نشان خواهد داد که همراه با بر هم خوردن ترکیب جمعیتی در نواحی (روستایی و شهری) باشد. در این پژوهش پس از شناسایی لکه‌های داغ مهاجران برحسب کشور متبوع، لازم بود تا وضعیت کلی مهاجران به نسبت جمعیت ایرانی در شهرها و روستاها استخراج شود تا نقاط حساس از نظر ترکیب جمعیت شناسایی شود. خروجی فضایی پژوهش در تصویر شماره ۵ و جداول شماره ۱ و ۲ قابل مشاهده است.

نتایج حاصل از مقایسه تطبیقی الگوی سکونت‌گزینی مهاجران در نواحی روستایی به شهری نشان می‌دهد که:

تعداد شهرستان‌های که جمعیت روستاییشان در لکه‌های داغ شاخص قرار دارند، کمتر از نواحی شهری است. ۳۳ شهرستان در نواحی روستایی خود و ۵۴ شهرستان در نواحی شهری خود میزبان مهاجران هستند

برای نواحی روستایی ۲۷ شهرستان و برای نواحی شهری ۳۴ شهرستان با امتیاز ۳ (داغ‌ترین لکه) شناسایی شده است.

برای نواحی روستایی ۳ شهرستان و برای نواحی شهری ۱۰ شهرستان با امتیاز ۲ و امتیاز ۱ شناسایی شده است.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۵. تحلیل لکه‌های داغ (الف) اتباع روستایی (ب) اتباع شهری به جمعیت ایرانی. منبع: نگارنگان، ۱۳۹۸

جدول ۱. لکه‌های داغ و G_i (Z-score) جمعیت روستایی.

G_i	شهرستان‌های واقع شده در لکه‌های داغ برای جمعیت روستایی
۳	نائین (اصفهان) - سمنان - سرخه - گرمسار (سمنان) - قم - تهران - شمیرانات - دماوند - پردیس - پاکدشت - پیشوا - قرچک - ورامین - ری - رباط‌کریم - بهارستان - اسلام‌شهر - شهریار - قدس - ملارد (تهران) - فریدس - کرج - ساوجبلاغ - نظرآباد - اشتهارد (البرز) - آیک (قزوین) - زرنديه (مرکزی).
۲	مهدی‌شهر (یزد) - رفسنجان - بردسیر (کرمان).
۱	آران و بیدگل (اصفهان) - اشکنر - مهریز (یزد).

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

جدول ۲. لکه‌های داغ و G_i (Z-score) جمعیت روستایی.

G_i	شهرستان‌های واقع شده در لکه‌های داغ برای جمعیت شهری
۳	نائین - اردستان - نطنز - شاهین‌شهر - کاشان - آران و بیدگل - دلجان (اصفهان) - زرنديه (مرکزی) - قم - سمنان - سرخه - آرادان - گرمسار - مهدی‌شهر (سمنان) - تهران - فیروزکوه - دماوند - پردیس - پاکدشت - پیشوا - قرچک - ورامین - ری - رباط‌کریم - بهارستان - اسلام‌شهر (تهران) - شهریار - انار - رفسنجان - زرنديه - بردسیر (کرمان) - بافق - گراش - لامرد (فارس).
۲	سیرجان (کرمان) - آشتیان (مرکزی) - گوار - جهرم - قیر و کارزین - خنج - لارستان (فارس) - بستک - پارسیان (هرمزگان) - عسلویه (بوشهر).
۱	کنگان (بوشهر) - سروستان - مهر (فارس) - بندرلنگه (هرمزگان) - اشکنر (یزد) - اصفهان - خمینی‌شهر (اصفهان) - شمیرانات (تهران) - کرج - ساوجبلاغ (البرز).

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

بحث و نتیجه‌گیری

پیشوا، قرچک، ورامین، ری، رباط‌کریم، بهارستان، اسلام‌شهر و زرنديه که هم در جمعیت روستایی و هم در جمعیت شهری با حضور زیاد اتباع غیرایرانی مواجه هستند، بیشتر در معرض خطر بر هم خوردن ترکیب جمعیتی قرار دارند. نواحی روستایی معرفی شده از آن جهت مهم هستند که محیط‌های روستایی به علت کوچک بودن آسیب‌پذیرتر از محیط‌های شهری است و تغییرات در محیط روستایی بیشتر و زودتر خود را نشان می‌دهد. از طرفی به دلیل جریان فزاینده مهاجرت روستا - شهری در کشور، روستاهای خالی از سکنه و کم‌سکنه مکان مناسبی برای سکنی گزیدن مهاجران است؛ زیرا این روستا به دلیل مهاجرت جمعیت جوان، نیاز به نیروی کار دارند. در شهرها شکل‌گیری خرده‌فرهنگ مهاجرنشین با افزایش جمعیت مهاجران سرعت و قدرت می‌یابد و در روستاها تغییر ترکیب جمعیت با تغییر موازنه جمعیتی خصوصاً در روستاهایی که در نواحی بحرانی مرزها هستند، منجر به چالش‌های زیادی خواهد شد. به همین دلیل «بازتعریف قوانین سکونت اتباع در کشور» ضروری به نظر می‌رسد. لازم به ذکر است که داده‌های این پژوهش قبل از افت ارزش ریال ایران بوده و گزارش‌ها نشان از بازگشت مهاجران به کشور مبدأ و یا مهاجرت به کشور ثالث دارد که این روند بدون شک تغییر زیادی در الگوی توزیع بروز خواهد داد.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

مهاجران با سنجش شرایط خود و مقصد ممکن است در شهرها یا روستاها ساکن شوند. در بسیاری از شهرهای بزرگ در جهان سوم مهاجرین در حاشیه شهرها سکونت می‌کنند و به لحاظ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی محیط مسلط آن‌ها را نمی‌پذیرد و مشاغلی که به دست می‌آورند از پایین‌ترین رده‌های اجتماعی و عمدتاً ناپایدار است. اگر دامنه مهاجرت از ظرفیت و توان شهرها برای جذب تازه‌واردها فراتر برود، ممکن است به بیکاری، فقر و جنایت منجر شود. برخی از مهاجران هم زندگی در روستا را انتخاب می‌کنند. زندگی در روستا هزینه کمتری را به آنان تحمیل می‌کند و در فعالیت‌های روستایی مانند جمع‌آوری محصول که نیاز به مهارت ندارد، مشغول به کار می‌شوند. بررسی الگوی توزیع مهاجران در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ ه.ش نشان داد که الگوی توزیع فضایی در جمعیت روستایی خوشه‌ای بوده و باوجود کاهش میزان تمرکز، الگو همچنان خوشه‌ای باقی مانده است. اما الگوی توزیع فضایی در جمعیت شهری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ ه.ش تغییر کرده و با کاهش در نمره Z از الگوی خوشه‌ای به سمت الگوی پخش حرکت کرده است. در سال ۱۳۹۵ ه.ش الگوی توزیع فضایی اتباع در روستاها در بخش مرکزی کشور و شامل استان‌های تهران، قم، بخش‌هایی از سمنان، البرز، اصفهان و مرکزی بوده است. اما این توزیع در نواحی شهری در سه لکه قرار گرفته که شامل استان‌های مرکزی ایران، غرب استان کرمان و جنوب ایران. شهرستان‌های نائین، سمنان، سرخه، گرمسار، قم، تهران، دماوند، پردیس، پاکدشت،

References

- Abbasi-Shavazi, M J., Glazebrook, D., Jamshidiha, G h., Mahmoudian, H., Sadeghi, R., (2008). Second-Generation Afghans in Iran: Integration, Identity and Return, Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- Abbasi-Shavazi, M J., Hoseini, H., (2011). Ethnicity and fertility: Explaining fertility behaviors of Kurdish and Turkish women in Urmia City (Persian). *Social Science Month Book*, 42&43, 25-28.
- Abbasi-Shavazi, M.J., Sadeghi, R., (2010). Native-immigrant marriage differentials in Iran: Comparative study of marriage behaviors of Afghan immigrants and Iranians. *Journal of Population Association of IRAN*, 4(8), 7-37
- Alimohammadi, A., (2009). *Fundamentals of Geographic Information Systems and Science* (Persian). Tehran, SAMT publishing.
- Araghchi, A., (2019). Iran Threatens to Expel Afghan Citizens. www.entekhab.ir/fa/news/475928
- Asgari, A., (2011). *Spatial Statistics Analyzes with ArcGIS* (Persian). Tehran Municipality Information and Communication Technology Organization Publications.
- BidAllahKhani, A., Ahmadi, H., Baghian, M., (2011). Pakistan's 2010 Flood Reflection on extremism (Persian). *Journal of Subcontinent Researches*, 3(9), 7-28.
- Eltiaminia, R., Kamran, H., (2015). National Security and the Surrounding Areas of Iran: Challenges to the Front; Case Study: East Iran and Afghanistan (Persian). *Geography*, 13(47), 325-375.
- ESRI (2017), online help. <https://doc.arcgis.com/en/arcgis-online/get-started/get-started.htm>
- Fischer, M., Wang, J., (2011). *Spatial Data Analysis: Models, Methods and Techniques*. Springer.
- Foreign Policy, (1986), Persian Gulf Immigrant Workers. *Journal of Foreign Policy*, 2, 245-258.
- Fotheringham, A.S and Rogerson, A.P (2009), *The SAGE handbook of spatial analysis*, London.
- Getis, A., & Ord, J. k. (1996). Local spatial statistics: an overview. In P. A. Longley, & M. Batty (Eds.), *spatial analysis: Modeling in a GIS environment* (pp. 261-277). Canada: John Wiley & Sons, Inc
- Getis, A., & Ord, J. K. (1992). The analysis of spatial association by use of distance statistics. *Geographical Analysis*, 24(3), 189-206.
- Hami (2012). <http://hamiorg.org/1391/06/>
- Hinman, Sarah E., (2017). Comparing spatial distributions of infant mortality over time: Investigating the urban environment of Baltimore, Maryland in 1880 and 1920. *Applied Geography*, 86, 1-7.
- Hoseini Aref, A., (2010). Floods like tsunami; survey of major flood disaster in Pakistan (Persian). *Ganjineh Assembly*, 5(41), 5-7.
- Jamshidiha, G h., Alibabaei, Y., (2002). Investigating the Factors Affecting the Return of Afghan Migrants Based on Residents of Golshahr Township of Mashhad (Persian). *Social Science Letter*, 20, 71-79.
- Jamshidiha, G h., Anbari, M., (2004). Social belonging and its effects on the return of Afghan Refugees (Persian), *Social Science Letter*, 23, 43-68.
- Koulaei, E., (2001). Soviet Union and Israel, Relations and Orientations(persian). *Journal of Middle East Studies*, 8(3), 71-112.
- Lahsaeezade, A., (1989). *Theories of Migration* (Persian), Shiraz, Navid publishing.
- Malekzadeh, E., (2017). Migration between Iranians and Caucasians in Contemporary Period (from 1285 to 1320) (Persian). *National Archives*, 3(9), 90-99.
- Nobakht, R., Ghasemi, A., Broumandzade, M., (2015). Study of socioeconomic and demographic correlates of fertility behavior of immigrant women (A case study of Afghan women immigrants residing in Parsian and Lamerd cities) (Persian). *Social science (Shoushtar)*, 2(29).
- Pahlevan, Ch., (1997). *Population Mobility in the Region; A Cultural Approach to the Problem of Population Mobility in the Field of Islamic Civilization* (Section III) (Persian). *Economic and Political Information*, 123 & 124, 147-154.
- Population and Housing Census. (2011). *Statistical Center of Iran*
- Population and Housing Census. (2016). *Statistical Center of Iran*
- Sadeghi, R., (2008). The Demographic Characteristics of Foreign Migrants in 2006 Census. *Iranian Journal of Official Statistic studies*. 20(1), 41-74
- Sadri, S., MoeinAbadi, H., Mirzaei, J., (2014). Investigating the Security Threats of the Islamic Republic of Iran from Pakistan(persian), *Journal of Defense Policy*. 23(89), 9- 38.
- Shaterian, M., Ganjipour, M., (2010). The Impact of Afghan Migration on Economic and Social Conditions in Kashan (Persian). *Journal of Research and Planning*, 1(3), 83-102.
- Wang, David w.s, Lee, jay (2001). *Statistical Analysis of Geographic Information with ArcViewGIS and ArcGIS*, Wiley, USA.
- Zanjani, H., (2015). *Migration* (Persian). Tehran, SAMT publishing.
- UNHCR. (2019). United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>